

Ірина Поручинська,
Мирослава Влах

Сучасні тенденції відтворення населення Північно-Західного економічного району

У статті проаналізовано сучасний стан природного руху й відтворення населення в Північно-Західному економічному районі України. Визначено специфічні риси та новітні тенденції народжуваності, смертності й природного приросту населення. Проаналізовано особливості народжуваності за віковими групами матерів та типом поселень. Розраховано й проаналізовано основні показники природного відтворення населення, зокрема загальний, спеціальний і частковий коефіцієнти народжуваності та смертності, а також нетто- й бруто-коефіцієнти відтворення населення та коефіцієнт обороту населення. Виявлено територіальні особливості процесів народжуваності, смертності й природного приросту. Проведено групування адміністративно-територіальних одиниць Північно-Західного економічного району за значенням коефіцієнта природного приросту. Проаналізовано рівні показників плідності та відтворення поколінь у міських поселеннях і сільській місцевості. Здійснено групування адміністративних районів Північно-Західного економічного району за рівнем депопуляції населення.

Ключові слова: відтворення населення, народжуваність, смертність, природний приріст, депопуляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед найголовніших проблем розвитку сучасного суспільства – необхідність урахування постійної зміни явищ і процесів, що визначають характер відтворення населення. Тому дуже актуальними є дослідження особливостей відтворення населення як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В Україні проблеми відтворення населення висвітлює в наукових працях велика кількість демографів та суспільно-географів, зокрема В. О. Джаман, М. С. Дністрянський, І. М. Дудник, Е. М. Лібанова, Т. В. Панасенко, В. П. Піскунов, Г. Г. Старостенко, В. С. Стешенко, М. І. Фащевський, О. У. Хомра, В. В. Яворська й інші [1–3; 6–10]. У розвідках цих учених детально проаналізовано особливості демографічного розвитку України та її окремих регіонів, однак публікацій стосовно саме Північно-Західного економічного району недостатньо для визначення сучасних тенденцій природного руху населення на внутрішньорайонному рівні.

Мета статті – визначення головних тенденцій та сучасної територіальної специфіки природного відтворення населення в Північно-Західному економічному районі. Основні **завдання** дослідження:

- проаналізувати головні показники природного відтворення населення Північно-Західного економічного району;
- визначити територіальні особливості цих показників;
- здійснити групування адміністративних районів за рівнем депопуляції населення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відтворення населення – це історично, соціально-економічно зумовлений процес постійного й безперервного поновлення людських поколінь, процес збереження в часі та просторі його кількісного і якісного складу внаслідок взаємодії народжуваності та смертності. Північно-Західний економічний район виділяється серед інших регіонів України особливим станом перебігу демографічних процесів. Зокрема, він характеризується найвищими показниками народжуваності, низькими показниками смертності й додатним природним приростом населення.

У 2015 р. на території Північно-Західного економічного району народилося 29,5 тис. дітей, із яких 14,0 тис. дітей (47,6 %) – у міських поселеннях, а 15,5 тис. (52,4 %) – у сільських. Найбільша кількість народжених припадає на міста Рівне (2887 осіб) і Луцьк (2575), а також Сарненський (1684), Рівненський (1327), Володимирецький (1300), Рокитнівський (1191), Березнівський (1096) та Камінь-Каширський (1089 осіб) райони. Найменше дітей народилось у Локачинському, Шацькому й Демидівському районах (273, 196 та 153 дитини відповідно) [4; 5]. Загальний коефіцієнт народжуваності (коефіцієнт фертильності) в регіоні становить 13,4 дітей на 1000 жителів. По районах і містах регіону спостерігають значні відмінності в значенні загального коефіцієнта народжуваності. Найвищий він у Рокитнівському (21,1 народжених на 1000 жителів), Володимирецькому (20,3) Камінь-Каширському (17,3) та Березнівському (17,2) районах, а найнижчого

значення набуває в таких районах, як Іваничівський і Демидівський (відповідно, 10,6 і 10,5 народжених на 1000 жителів). Спеціальний коефіцієнт народжуваності, який показує кількість народжених дітей на 1000 жінок у віці 15–49 років, у Північно-Західному економічному районі становить 53,7 ‰, що, згідно з Міжнародною оцінною школою основних демографічних показників, відповідає низькому рівню. Проте в Україні цей показник набагато нижчий і становить 43,1 дитини на 1000 жінок, а це, згідно з указаною шкалою, дуже низький рівень народжуваності. Для більшості адміністративних районів характерні дуже низький і низький рівні народжуваності, а для Іваничівського району – надзвичайно низький. І лише Зарічненський, Сарненський, Камінь-Каширський, Березнівський, Володимирецький та Рокитнівський райони мають середній рівень народжуваності [4; 5].

У 2015 р. у Північно-Західному економічному районі зафіксовано 28,4 тис. померлих. Серед них співвідношення чоловіків і жінок є майже однаковим із незначною перевагою серед померлих чоловічого населення –14,4 тис. осіб та 14,0 тис. осіб відповідно, а смертність серед сільських жителів (17,1 тис. померлих) є вищою, ніж серед міських (11,3 тис. померлих). Найбільша кількість померлих осіб зареєстрована в Сарненському, Рівненському, Здолбунівському й Ківерцівському – 1226, 1225, 920 та 903 померлих відповідно. Найменше померлих у Демидівському (272) і Шацькому (259) районах. Загальний коефіцієнт смертності населення Північно-Західного економічного району становить 12,9 померлих на 1000 осіб. Його значення змінюється від 11,2 ‰ у Рокитнівському районі, де він є найнижчим, до 19,6 ‰ – у Гоцанському [4; 5]. Відповідно до особливостей перебігу процесів народжуваності й смертності, на території Північно-Західного економічного району сформувався режим відтворення, який характеризується певними територіальними особливостями. Різниця між кількістю народжених живими та кількістю померлих становить природний приріст / скорочення населення. Для Північно-Західного економічного району природний приріст населення становить 0,5 ‰, тобто в середньому в регіоні спостерігають, хоч і незначне, але переважання народжуваності над смертністю. Найвищі коефіцієнти природного приросту в Рокитнівському (9,9 ‰), Володимирецькому (8,1), Березнівському (5,2) і Камінь-Каширському (4,7) районах, а найнижчі – у Демидівському (-8,1) та Гоцанському районах (-8,0 ‰) (табл. 1).

Таблиця 1

Групування адміністративно-територіальних одиниць Північно-Західного економічного району за значенням коефіцієнта природного приросту*

Природний приріст на 1000 жителів, ‰	Адміністративні райони з відповідними показниками природного приросту населення
0,5	Регіон
Нижче -5,0	Горохівський, Гоцанський, Демидівський, Млинівський
-5,0 – -2,5	Володимир-Волинський, Дубенський, Здолбунівський, Іваничівський, Ковельський, Корецький, Локачинський, Любомльський, Рожищенський, Старовижівський, Острозький, Радивилівський, Турійський, Шацький
-2,4 – -1,1	Дубровицький, Костопільський, Любешівський, Маневицький, Ратнівський
1,2 – 4,5	Зарічненський, Ківерцівський, Луцький, Рівненський, Сарненський,
Понад 4,5	Березнівський, Володимирецький, Камінь-Каширський, Рокитнівський

* Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області та Головного управління статистики в Рівненській області.

Коефіцієнт обороту населення становить 28,2 ‰, тобто саме така частка населення (у проміле) бере участь у відтворенні населення Північно-Західного економічного району. Найвищий коефіцієнт обороту населення – у Рокитнівському (36,8 ‰), Володимирецькому (35,0), Березнівському (34,6) районах, а найнижчий – у Горохівському, Радивилівському, Дубенському та Іваничівському (28,8; 28,4; 28,4 і 27,7 ‰ відповідно).

Сумарний нетто-коефіцієнт відтворення для досліджуваної території менший 1 і становить 0,95, що свідчить про неможливість населення регіону відтворити себе в наступному поколінні. Брутто-коефіцієнт відтворення населення в регіоні становить 1,0, тобто кожна жінка за весь репродуктивний період у середньому може народити одну дівчинку. Крім того, у міських поселеннях цей показник ще менший і становить 0,9 – не забезпечується навіть просте заміщення материнського покоління. У сільських поселеннях значення показника становить 1,1 (табл. 2).

**Шкала оцінки рівнів показників плідності та відтворення поколінь
у Північно-Західному економічному районі***

	Спеціальний коефіцієнт народжуваності (загальний коефіцієнт плідності)	Сумарний коефіцієнт народжуваності (коефіцієнт сумарної плідності)	Брутто- коефіцієнт відтворення	Нетто- коефіцієнт відтворення	Оцінка рівнів показників
Район	53,7	2	1,0	0,95	Низький
Міські поселення	43,1	1,6	0,9	0,8	Дуже низький
Сільська місцевість	64,3	2,5	1,1	1,2	Середній

* Розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області та Головного управління статистики в Рівненській області.

Коефіцієнт депопуляції (КД) у Північно-Західному економічному районі становить 0,9, що свідчить про її відсутність. Проте існують регіональні відмінності значення цього показника. Ця проблема найгостріша в Іваничівському, Гошанському та Здолбунівському районах. Найнижчі значення коефіцієнта депопуляції в Рокитнівському адміністративному районі [4; 5].

Загалом усі адміністративні райони досліджуваного регіону за рівнем депопуляції населення можна розділити на чотири групи (рис. 1):

1) райони, у яких відсутня депопуляція населення за рахунок дуже високої народжуваності й порівняно низької смертності ($КД \leq 0,75$), – це Камінь-Каширський, Березнівський, Володимирецький, Рокитнівський і Сарненський;

2) райони, у яких відсутня депопуляція населення, проте простежено тенденцію до зростання коефіцієнта депопуляції за рахунок зростання смертності ($КД \leq 0,95$) – Ківерцівський, Луцький, Ратнівський, Зарічненський, Рівненський;

3) райони, у яких відбувається депопуляція населення за рахунок практично однакових показників народжуваності та смертності ($КД = 1$), – це Любешівський, Маневецький, Костопільський;

4) райони з найвищим рівнем депопуляції, яка відбувається за рахунок високої смертності ($КД > 1$), – Володимир-Волинський, Горохівський, Івницький, Ковельський, Локачинський, Любомльський, Рожищенський, Старовижівський, Турійський, Шацький, Гошанський, Дубенський, Дубровицький, Демидівський, Здолбунівський, Корецький, Млинівський, Острозький, Радивилівський.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Специфіка демографічної ситуації Північно-Західного економічного регіону України, порівняно з іншими районами, зумовлена загалом додатним природним приростом населення. Однак виявлено внутрішньорайонні відмінності, зокрема за рівнем депопуляції, що може бути використано для визначення її локальних чинників, а також оптимізації демографічної й соціально-економічної політики.

Джерела та література

1. Джаман В. О. Методичні підходи оцінювання впливу природного середовища на особливості регіонального розселення / В. О. Джаман // Економіка та соціальна географія : наук. зб. – Київ, 2002. – Вип. 53. – 304 с.
2. Дністрянський М. С. Регіональна диференціація демографічного розвитку України: чинники формування, параметри та тенденції / М. С. Дністрянський // ActaBeregasiensis, 2010. – С. 87–91.
3. Лібанова Е. М. Новітні тенденції смертності населення України / Е. М. Лібанова // Демографічна та соціальна економіка. – 2006. – № 1. – С. 23–37
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.rv.ukrstat.gov.ua/
6. Панасенко Т. В. Демографічні проблеми на макрорівні та сучасні уявлення про низову демографічну систему / Т. В. Панасенко. – Луцьк : [б. в.], 1993. – С. 25–26.

7. Старостенко Г. Г. Методологія і практика дослідження відтворення населення України (регіональний аспект) / Г. Г. Старостенко. – Київ : [б. в.], 1999. – 270 с.
8. Стешенко В. С. Стан економіко-демографічних досліджень та наукові передумови їх подальшого розвитку / В. С. Стешенко, В. П. Піскунов // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 2. – С. 42–51.
9. Фашевський М. І. Методологічні аспекти дослідження географії населення / М. І. Фашевський // Український географічний журнал. – 2004. – № 3. – С. 58–62.
10. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічна ситуація в регіоні Українського Причорномор'я : автореф. дис. ... канд. геогр. наук / В. В. Яворська. – Одеса, 2003. – 20 с.

Поручинская Ирина, Влах Мирослава. Современные тенденции воссоздания населения Северо-Западного экономического района. В статье проанализировано современное состояние естественного движения и воссоздания населения в Северо-Западном экономическом районе Украины. Определены специфические черты и новейшие тенденции рождаемости, смертности и естественного прироста населения. Проанализированы особенности рождаемости за возрастными группами матерей и типом поселений. Рассчитаны и проанализированы основные показатели естественного воссоздания населения, в частности общий, специальный и частичный коэффициенты рождаемости и смертности, а также нетто- и брутто-коэффициенты воссоздания населения и коэффициент оборота населения. Проведено сопоставление с аналогичными среднеукраинскими показателями. Обнаружены региональные особенности процессов рождаемости, смертности и естественного прироста. Проведено группирование административно-территориальных единиц Восточно-Западного экономического района в зависимости от значения коэффициента естественного прироста. Проанализированы уровни показателей воссоздания поколений в городских поселениях и сельской местности. Осуществлено группирование административных районов Северо-Западного экономического района за уровнем депопуляции населения.

Ключевые слова: воссоздание населения, рождаемость, смертность, естественный прирост, депопуляция.

Poruchynska Iryna, Vlah Myroslava. Modern Tendencies of Recreation Population of the North-Western Economic District. The modern state of natural motion and recreation of population in the North-Western economic district of Ukraine are analyzed in the article. Specific lines and newest tendencies of birth-rate, death rate and natural increase of population are certain. The features of birth-rate of population are certain after the age-dependent groups of mothers and type of settlements. The basic indexes of natural recreation of population in particular the general, special and partial coefficients of birth-rate and death rate, and also net- and gross-coefficient of recreation of population are expected and analyzed. Comparison is conducted with the analogical middling Ukrainian indexes. Found out the regional features of process of birth-rate and death rate of region. Grouping of administrative-territorial units of the North-Western economic district is conducted by value coefficient of natural increase. The levels of indexes of fruitfulness and recreation of generations are analyzed in municipal settlements and rural locality. Grouping of administrative districts of the North-Western economic district is out by a level of depopulation of inhabitants.

Key words: recreation of population, birth-rate, death rate, natural increase, depopulation of inhabitants.

Стаття надійшла до редколегії
25.06.2016 р.

УДК 911.32:342.26(6)

Володимир Лажнік

Політико-географічний аналіз просторових і кількісних особливостей сучасного адміністративно-територіального поділу країн Африки

Розглянуто характерні риси, просторові та кількісні особливості сучасного адміністративно-територіального поділу країн Африки. Виявлено відмінності й диспропорції між країнами та їхніми адміністративно-територіальними одиницями першого ієрархічного рівня за їх чисельністю, площею території та кількістю населення. Виділено шість груп країн за кількістю одиниць першого рівня. Розраховано коефіцієнти варіації між найбільшими й найменшими параметрами площі і чисельності населення одиниць адміністративно-територіального поділу країн Африки, які свідчать про високий ступінь варіативності та контрастності систем адміністративно-територіального поділу африканських країн.

Ключові слова: Африка, автономія, адміністративно-територіальний поділ, адміністративно-територіальна одиниця, політико-географічний аналіз, площа території, чисельність населення.

© Лажнік В., 2016